

УДК 376:796.011.3-053.5

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.79.264512>

ГУК ГАННА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2833-6660>

(Львів)

Place of work: Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi*Country:* Ukraine*E-mail:* annahook14@gmail.com**БОДНАР ІВАННА**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7083-6271>

(Львів)

Place of work: Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyi*Country:* Ukraine*E-mail:* ivannabodnar@ukr.net

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ІНКЛЮЗИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

В статті описано організаційні і педагогічні проблеми інклюзивного фізичного виховання дітей з освітніми потребами. Питання освітньої інклюзії в сфері фізичної культури дітей з освітніми потребами має низку проблем. Серед них недосконалість матеріально-технічного забезпечення, відсутність адаптованих програм інклюзивного фізичного виховання, невідповідності педагогічних кадрів, недосконалість системи соціальної підтримки, архітектурна недоступність освітніх закладів, «особливе» ставлення оточення до дітей з порушеннями у психофізичному розвитку. Описано практичні рекомендації вчителю фізичної культури, який здійснює інклюзивне фізичне виховання: проводити комплексні уроки інклюзивного фізичного виховання; заняття проводити в різних побудовах (у колі, у вільному розподілі по залу, у колоні, в розімкненій шерензі, на місці і в русі); загальнорозвивальні, корекційні та прикладні вправи доцільно проводити у формі імітаційних вправ та ігрових завдань, об'єднаних в комплекси; учителю необхідно працювати в тісному контакті з лікарями; пам'ятати про найбільш типових протипоказання; здійснювати індивідуальний підхід до дозування фізичних навантажень на уроці; оцінку успішності на уроках інклюзивного фізичного виховання вчителю здійснювати обережно, підходити до оцінки кожного учня індивідуально.

Ключові слова: інклюзивне фізичне виховання; діти; особливі потреби;

загальноосвітня школа; проблеми.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На основі літературних джерел встановлено, що серед 17 337 українських шкіл лише 1127 які мають інклюзивні класи. Понад 56 тисяч школярів з особливими потребами не охоплені навчанням у загальноосвітніх закладах. В Україні показник інклюзії складає лише 7%. В порівнянні з іншими державами такій як Литва ця цифра охоплює 90%, в Польщі – 42%, в Словаччині – 42%, в Угорщині – 57%, в Італії – 99%, в Норвегії – 90% і Франції – 25%.

Основною характерною ланкою гуманістичного розвитку в сучасному українському суспільстві вважають інклюзивну освіту.

Поняття «інклюзія», «інклюзивна освіта» «інклюзивне фізичне виховання» поступово стають невід'ємною частиною представників освітянської педагогічної спільноти. Інклюзивне навчання – це однаковий доступ до якісної освіти всім дітям, включаючи дітей з особливими освітніми потребами.

Основним елементом виступає, що діти з обмеженими можливостями здоров'я мають можливість навчатися в звичайних загальноосвітніх школах разом зі здоровими однолітками, і прийняті в їх колектив, розвиваються відповідно до своїх можливостей (Аксьонова, & Півненко, 2018; Аксенов, 2011; Воронин, 2017.; Горобаха, 2014; Зайцев, 2004).

Інклюзивне навчання було введено в 1970-х роках і сьогодні широко та з успіхом практикується в США, Канаді та країнах Європи (Лебедева, & Конфедератова, 2013).

Інклюзивна освіта (фр. *Inclusif* – включає в себе, лат. *Include* – роблю висновок, включаю) базується на визнанні рівноправності та врахуванні розмаїтості учнів, маючи нормативно-правове підґрунтя недискримінаційного характеру, шляхом упровадження інклюзивного навчання на основі особистісно орієнтованої освітньої моделі, забезпечує здобуття якісної освіти на всіх рівнях, у всіх освітніх ланках усім дітям без обмежень та винятків (Колупаєва, 2010).

Проблеми в теорії, методиці та організації інклюзивного фізичного виховання, дітей з особливими освітніми потребами залишаються невирішеними, хоча є достатньо накопиченого наукового та методичного матеріалу з фізичного виховання школярів в інклюзивній освіті.

Що стосується інклюзивного навчання в Україні, то ще з 2010 року Міністерство освіти і науки України запустило в роботу «Концепцію розвитку інклюзивної освіти» (наказ МОН від 01.10.2010р. № 912), а у 2011 році вийшла постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах».

Відсутнє теоретичне обґрунтування, концептуальні та технологічні підходи до вирішення цієї проблеми, відсутні інтеграційні програми.

Досліджуючи дану проблематику яка полягає у пошуку найбільш універсальних засобів і методів фізичного виховання і спорту, які впливають на підвищення ефективності процесу особистості.

Як зазначається в спеціальній літературі, що саме фізичному вихованню і спорту належить важлива роль в інтегруванні дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір України, і є одним із напрямів гуманізації всієї системи освіти, що відповідає пріоритетам державної політики (Закон України від 05.06. 2014 р; Про внесення змін до закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг. від 23.05. 2017 р.). Важливою проблемою для громадян з особливими потребами є інтеграція у суспільство та пристосування навколишнього середовища до їх потреб. Це може бути реалізовано насамперед через надання рівних можливостей щодо одержання початкової, середньої та вищої освіти дітьми, молоддю й дорослими інвалідами інтегрованому оточенні. У XXI ст. необхідність використання фізичної культури дітей з особливими потребами актуальна.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В практиці виявлено відсутність методологічних концепцій загального характеру, що не дозволяє сформувати науково-обґрунтовані технології організаційно-методичного забезпечення інклюзивного фізичного виховання школярів (Бальсевич, 1996; Воронин Д., & Воронина Е., 2017; Мигалюк, 2014).

Розкриттю соціальних функцій фізичної культури та спорту присвячені роботи Бальсевича В., Гуськова С., Мамаєвої О., Мамаєва Д., Турчик І. та ін.

Проведено достатньо наукових досліджень в галузі інклюзивної освіти, щодо розроблення стратегії інклюзивної освіти (Колупаєва, 2010); багатьма авторами описано загальні питання впровадження інклюзивної освіти (Горопаха, 2014; Турчик, & Шиян, 2004); особливості формування особистості дітей із порушеннями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного середовища (Кізенко, 2017; Пасічник, 2016).

Мета статті – визначити особливості розвитку інклюзивної освіти у сфері фізичної культури та проаналізувати проблему інклюзивного фізичного виховання дітей з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «діти з особливими освітніми потребами» стосується дітей від 2 до 18 років, які потребують додаткової навчальної, медичної і соціальної підтримки з метою покращання здоров'я, розвитку, навчання, якості життя. В науковій літературі представлено категорії з відмінностями у психофізичному розвитку, як синонім до даного терміну можна використовувати терміни: з особливостями психофізичного розвитку, з особливостями опанування освітньої діяльності, з особливостями контактів із соціальним середовищем, з особливостями розвитку внаслідок впливу соціального середовища. Тобто, в Україні саме дана категорія дітей з порушеннями психофізичного розвитку ідентифікуються, як діти з особливими потребами.

Французький вчений Лефрансуа Гі дає таке визначення: «Особливі потреби це термін, який використовується стосовно осіб, чия соціальна, фізична або емоційна особливість потребує спеціальної уваги та послуг, надається можливість розвинути свій потенціал» (Лефрансуа Ги, 2003). Тобто фахівець також визнає, що до їх числа входять як діти з фізичними, психічними, соціальними відмінностями, так і діти, які мають виняткові здібності або талант. Загальноживаний термін «діти з особливими потребами у міжнародних правових документах, державних нормативних актах багатьох країн передбачає трансформацію акцентів з недоліків і порушень, відхилень від норми на фіксацію їхніх особливих потреб. Кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності має ті чи інші особливі потреби, серед них і навчальні потреби.

Під час аналізу спеціальної наукової літератури ми виявили, що інклюзивне навчання для дітей з особливими потребами в Україні розвивається в досить повільному темпі, а питання про відкритість та доступність освіти для «особливих дітей», навчання без бар'єрів ще залишається досить проблемним, особливо це стосується освітньої галузі «Фізична культура».

Також встановлено, що дослідники по-різному трактують такі поняття як «інклюзія», «інклюзивна освіта», «інклюзивний підхід», «клас з інклюзивною формою навчання», «фізичне виховання в умовах інклюзивної освіти», «інклюзивне фізичне виховання».

У науковій літературі поняття «інклюзивне фізичне виховання» розглядається як «гнучка, індивідуалізована система фізичного виховання дітей з особливими потребами в умовах масової загальноосвітньої школи» (Приступа, 2013), як «здоров'яцентрована дидактична система вчителя фізичної культури, яка функціонує на засадах принципів педагогіки партнерства з опорою на стратегії освіти без бар'єрів (Аксьонова, & Півненко, 2018).

Зараз існують два підходи щодо включення дітей з особливими потребами в освітній процес. По-перше, це включення 1-2 дітей з інвалідністю до класу здорових дітей. Якщо треба, то дитину супроводжує фахівець або один із батьків. Також існують окремі класи для дітей з особливими освітніми потребами на базі звичайної загальноосвітньої школи.

У нормативних документах (нормативний акт Кабінету Міністрів України у сфері освіти та з питань інвалідів) бракує чіткого зазначення переліку та ступеня захворювань дітей, з якими вони можуть навчатися в умовах інклюзивного фізичного виховання. Лише надається такий перелік захворювань: «з ураженням опорно-рухового апарату та центральної і периферичної нервової системи, з ураженням органів слуху, зору, внутрішніх органів». Виокремлюються такі категорії понять щодо таких дітей – діти з психічними відхиленнями та діти, які не мають психічних відхилень, але мають інвалідність.

Отже, незважаючи на зростаючий науковий інтерес до інклюзивної освіти у світі, в Україні тільки розпочато організацію навчання та виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітньому просторі.

Основними не вирішеними проблемами, що перешкоджають розвитку інклюзивної освіти є такі (Smith, 2004; Аксенов, 2011; Coates, 2012; Воронин, 2017): матеріально-технічне і медичне забезпечення. Проблема матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів відображається в цілковитій відсутності тренажерів, басейнів, подекуди й спортивних залів, архітектурних устаткувань для «особливих дітей», а також звичайного набору спортивного інвентарю. Вирішення всіх цих питань перебуває в компетентності держави. Також суттєвою проблемою є недосконале нормативно-правове забезпечення цього напрямку освіти, що також гальмує впровадження інклюзивної освіти. Особливо це стосується питань фізичного виховання. Вагомою проблемою інклюзивного фізичного виховання школярів є відсутність адаптованих програм, технологій організації і проведення уроків з фізичної культури з дітьми, що мають відхилення в стані здоров'я, включених у групу здорових дітей. Крім того, низький рівень компетентності вчителів фізичної культури до здійснення інклюзивного фізичного виховання в закладах. Отже, переважно, вони не готові до роботи в умовах інклюзії. Причина цього – не достатнє розуміння ними сутності інклюзивної освіти. Деякі з них плутають таку роботу з дітьми зі спеціальними медичними групами. Також відсутність досвіду роботи з «особливими» дітьми (низький рівень обізнаності в галузі медицини, психології, валеології, корекційної педагогіки, адаптивної фізичної культури). Але найголовнішою проблемою є некомпетентність учителів фізичної культури в застосуванні принципів та методів роботи. Вони застосовують застарілі методи та принципи роботи, яких слід позбуватися в контексті Концепції Нової української школи.

На думку Є.М. Приступи, однією з суттєвих перешкод пришвидшення темпів упровадження інклюзивного фізичного виховання в українських школах є недостатня рефлексія учителів фізичної культури (переосмислення особистих цінностей, інтересів, мотивів; механізмів сприйняття, емоційного реагування, поведінкових шаблонів і звернення уваги на продукти власної активності).

Ще однією перешкодою є слабка готовність до інтеграції батьків як здорових дітей, так і дітей з обмеженими можливостями здоров'я. У зв'язку з цим перші не бажають приймати таку форму освіти, помилково вважаючи, що спільне навчання буде гальмувати психофізичний та інтелектуальний розвиток їхньої дитини. Другі, переживаючи за результат спілкування зі здоровим оточенням, прагнуть обмежити соціальні контакти своїх дітей. Також є проблема в системі ставлення до особливих дітей з боку однолітків. Діти не вміють спілкуватися з такими особливими дітьми або уникають контакту з ними взагалі.

Також важливим фактором є зміни в оточенні особливих дітей, ставленні до них однолітків та їхніх батьків. Здорові діти допомагають таким дітям, опікуються ними і врешті-решт перестають боятися таких дітей, спілкуються з ними, самі змінюються на краще. Отже, спілкування, а тим більше співпраця під час уроків фізичної культури, здорових дітей з тими, які мають відхилення у стані здоров'я, сприятиме формуванню в здорових школярів гуманності, співчуття, милосердя, терпимості, милосердя, доброзичливості, відповідальності, що є ефективним засобом морального виховання. В умовах спільного навчання під час уроків фізичної культури з учнями з особливими освітніми потребами в решті дітей спостерігається вища соціальна відповідальність, більша впевненість у собі, що сприяє їхньому особистісному розвитку. Вияв турботи про учня з особливими освітніми потребами, зважаючи на його обмежені можливості, прийняття його таким, який він є, чутливість до його проблем, емпатійна, чуйна і тактовна взаємодія з ним, повага як до особистості та симпатія – усе це прояви душевної краси та сили, чинники справді людських, гармонійних взаємин, показники високого рівня особистісного розвитку, які мають бути «закладені» саме з ранніх шкільних років. Адже саме в процесі фізичного виховання й навчання формується справжня людина.

Ми пропонуємо такі рекомендації щодо підвищення ефективності впровадження інклюзивного фізичного виховання для дітей з особливими потребами:

- при розробці методики необхідно чітко визначитися і прийняти ідеологією інклюзивного виховання. Отже, інклюзивна освіта – один із процесів трансформації загальної освіти, заснований на розумінні, що діти з особливостями у психофізичному розвитку в сучасному суспільстві можуть (і повинні) бути залучені в соціум. Така трансформація орієнтована на формування умов доступності освіти для всіх, зокрема забезпечує доступ до освіти для цієї категорії дітей;

- інклюзивна освіта сприймає дитину такою, якою вона є, підлаштовує під неї систему освіти. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка забезпечує доступ до освіти дітей з особливими потребами, зменшує дискримінацію таких дітей;

- інклюзивна освіта прагне розвинути методологію, спрямовану на дітей, і визнає, що всі діти індивідууми з різними потребами в навчанні;

- інклюзивна освіта намагається розробити підхід до викладання і навчання, який буде більш гнучким для задоволення різних потреб навчання. Якщо викладання і навчання стануть більш ефективними в результаті змін, які впроваджує інклюзивна освіта, виграють усі діти (не тільки діти з особливими потребами);

- інклюзивне навчання, зокрема фізичне виховання, дітей із відхиленнями у психофізичному розвитку має відбуватися за спільної участі різних фахівців (помічник педагога, медичний працівник, соціальний працівник, психолог, дефектолог-консультант та ін.). Співпраця команди фахівців вважається однією із важливих складових процесу інклюзивного фізичного виховання;

- враховувати в процесі фізичного виховання те, що в більшості учнів з психофізичними особливостями відзначається недостатній рівень пізнавальної активності, незрілість мотивації до навчальної діяльності, знижений рівень працездатності й самостійності, розлад емоційно-вольової сфери. Є діти із затримкою психічного розвитку, порушенням опорно-рухового апарату, хворі на цукровий діабет, слабозорі, глухі діти;

- застосування здоров'язберігаючих технологій для «особливих дітей»: дихальні гімнастики, звукові гімнастики, пальчикова гімнастика, фізкультхвилинки.

Найголовнішим пріоритетом у роботі з такими дітьми є індивідуальний підхід з урахуванням специфіки психіки й здоров'я кожної дитини. Цікавими в цьому напрямі є дослідження О. П. Аксьонової. Дослідниця окреслила найбільш рентабельні організаційно-методичні позиції, які використовуються в перспективній практиці інклюзивного фізичного виховання: колове розташування навчальних місць у групі посилює ефект спілкування її учасників; використання матеріалу для індивідуальної роботи, зміст і оформлення яких стимулює учнів на активну діяльність; використання індивідуальних критеріїв і показників щодо алгоритму дій різних учнів, а також до оцінювання відносної успішності (Аксьонова, & Півненко, 2018).

Працюючи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, слід застосовувати такі підходи:

- використання диференційованого навчання з метою більшої індивідуалізації навчання, ніж потрібно для дитини, яка розвивається нормально: введення спеціальних розділів в освітню програму для «особливих» дітей, що відсутні в освітніх програмах здорових школярів; систематизація вправ і завдань за видами захворювань;

- для «особливих» дітей повинні бути заготовлені індивідуальні картки із завданнями. При підготовці спортивних змагань для них необхідно комбінувати варіанти завдань, які вони відпрацьовують в межах уроків фізичної культури або на заняттях з ЛФК;

- особливий контроль за фізичним навантаженням. Використання різноманітних засобів для запобігання втоми: чергування рухової й практичної діяльності, виконання спортивних завдань і вправ невеликими дозами, використання цікавого і барвистого дидактичного матеріалу і засобів наочності для активізації учнів;

- підвищення рівня активності дітей. Активність є однією з найважливіших характеристик усіх психічних процесів, багато в чому визначає успішність їх протікання. Це необхідна умова успішності процесу навчання «особливих» школярів на уроках фізкультури;

- використання спеціальних методів (наочних (ілюстрація, демонстрація)), практичних (вправи, методи контролю, самоконтролю і взаємоконтролю), прийомів і засобів навчання, які сприяють пізнавальній діяльності учнів, формують необхідні навчальні навички на уроках фізкультури, які сприяють розкриттю і розвитку потенціалу дитини, в тому числі комп'ютерні технології.

Отже, бажано проводити комплексні уроки інклюзивного фізичного виховання, що включають загальнорозвивальні, корекційні, прикладні вправи, ігри та естафети.

Заняття слід проводити в різних побудовах: у колі, у вільному розподілі по залу, у колоні, урозімкнутій шерензі, на місці і в русі.

До кожного заняття вчителю слід підбирати різноманітні вправи і поєднувати їх у таких пропорціях, щоб забезпечити всебічний вплив на організм тих, хто займаються.

Необхідно пам'ятати про найбільш типові протипоказання:

- тривала затримка дихання при виконанні всіх видів вправ;
- вправа з тривалою статичною напругою;
- упори і виси (для учнів, які страждають порушенням функцій верхніх кінцівок);
- вправи, що розвивають рухливість в суглобах;
- нахили і повороти тулуба з великою амплітудою (після фіксації хребта).

Спираючись на емоційну і пізнавальну сферу дітей з відхиленнями у розвитку, слід застосовувати такі ефективні прийоми, як:

- ігрові ситуації;
- ігрові тренінги, що сприяють розвитку вміння спілкуватися з іншими;
- психогімнастика і релаксація, що дозволяють зняти м'язові спазми та затиски.

Безумовний факт – працюючи з дітьми з відхиленнями у розвитку, слід пам'ятати, що природне ігрове середовище, у якому відсутній примус, дає можливість кожній дитині знайти своє місце, проявити ініціативу й самостійність, створити сприятливі умови для реалізації природних здібностей, швидше адаптуватися до нових умов, впевненіше почувати себе у самостійному житті. У такому випадку

мотиваційний потенціал гри спрямований на більш ефективне освоєння освітньої програми школярами з особливими потребами. Звичайно, все це повинно здійснюватися на доступному дітям рівні і за допомогою вчителя. При доборі змісту занять для учнів з особливими потребами слід застосовувати, з одного боку, принцип доступності, а з іншого, намагатися не допускати зайвого спрощення матеріалу.

Прояв педагогічного такту. Постійне заохочення за найменші успіхи, надання своєчасної допомоги кожній дитині з відхиленням у розвитку, формування впевненості у власних силах і можливостях.

Наявність діагностики та обліку вихідних рухових можливостей дітей з особливими потребами, характеру рухових порушень дозволить розробити науково-методичні основи роботи з ними.

Актуальність цього положення зумовлена важливою роллю рухового аналізатора в розвитку вищої нервової діяльності і психічних функцій людини.

Найважливішою частиною роботи мають бути регулярні контакти з батьками дітей з особливими освітніми потребами. Ці контакти дозволяють розширити знання батьків про фізичний розвиток дитячого організму, про профілактику захворювань, озброїти їх елементарними навичками у фізичному вихованні своїх дітей. Щоб подолати ці фактори, треба вирішити такі завдання: розвиток навичок у дитини і членів її сім'ї, розуміння себе, своїх почуттів і почуттів близьких; грамотна підтримка рідними хворого, не забуваючи про власні потреби, роблячи акцент на його самостійність.

Створення атмосфери заохочення під час занять фізичною культурою і спортом повинне складатися з таких правил: не позбавляти дитину можливості піклуватися про себе саму; заохочувати будь-яким проявом його ініціативи, зазначати її успіхи у фізичному розвитку; по мірі досягнення успіхів різко не скорочувати увагу до нього, щоб у дитини не створилося враження про втрату уваги до неї; сумлінний контроль за якістю умінь і навичок; продовження емоційного та інтелектуального розвитку, щоб вона не відчувала себе нескінченно відсталою від однолітків, а так само, щоб у дитини навіть на несвідомому рівні, формувалося відчуття, що в неї є реальні можливості застосування своїх навичок і умінь у майбутньому дорослому житті.

У контексті нашого дослідження можемо відзначити, що основне завдання навчання дітей з особливими освітніми потребами – домогтися того, щоб вони, ставши дорослими, могли самі себе обслуговувати, виконувати в побуті й за можливості на виробництві спеціальні нескладні операції, орієнтуватися в навколишньому середовищі, мати достатній рівень фізичного розвитку й моторики. "Зрозуміло, що це завдання не можна розв'язати без впливу фізичного виховання" (Кізенко, 2017; Мигалюк, 2014). Відзначимо, що в основі фізичного виховання лежать корекційно-компенсаторні прийоми. Незалежно від категорії учнів, під час фізичного виховання розв'язуються загальні оздоровчі задачі, що припускають організацію роботи таким чином, щоб впливатиме тільки на загальний стан, але відновлювати порушені хворобою функції організму. Ці задачі містять у собі фізичне оздоровлення, створення умов для правильного фізичного розвитку, загартовування, корекцію особливостей соматичного стану (корекцію акту дихання, порушень серцево-судинної системи).

Ще на початку XXI ст. Л. Огорелкова наголошувала на тому, що виховні задачі фізичного виховання полягають у виробленні таких характерологічних рис дітей, як воля, наполегливість, почуття колективізму, організованості, активності, орієнтації, сміливості, а також забезпечують стимуляцію психічного розвитку цієї категорії учнів (розвиток уваги, пам'яті, інтелекту). Зокрема, виховання основних фізичних якостей (сили, спритності, швидкості, витривалості) у дітей з особливими освітніми потребами ще до кінця XX ст. вважалося недоцільним у зв'язку з панівною думкою про неможливість повноцінного пристосування їх до самостійного життя. (Огорелкова, 2004)

Як доводить О. Кізенко, фізичне виховання дітей з особливими освітніми потребами має свою специфіку, яка передбачає зміцнення здоров'я та загартовування дитячого організму, забезпечення правильного фізичного розвитку, навчання руховим вмінням та навичкам має здійснюватися одночасно з розв'язанням корекційних завдань. (Кізенко, 2017)

Поділяємо думку практиків (Гордеева, 2001; Димпилова, 2004; Соломин, 2010), що фізичне виховання як ефективний метод удосконалення фізичного і морального потенціалу учнів з особливими освітніми потребами саме собою ще не є середовищем з погляду соціально-середовищної реабілітації. Оздоровлення дитини з використанням ранкової зарядки, лікувальної фізкультури й інших індивідуальних методів впливу ще не створює оздоровче середовище в освітнього закладі. Для цього доцільно додатково введено фактори ігрового та змагального характеру, які мають позитивний вплив на розвиток моторики і створюють належні умови для соціалізації дітей. Саме під час змагань та ігор створюються належні можливості для максимальної самореалізації й самоствердження учнів, а також формуються передумови для їхньої соціальної інтеграції. Оздоровчий вплив змагань та ігор буде позитивно позначатися і на психологічному стані учнів.

Розв'язання освітніх задач з формування рухових умінь і навичок у роботі з учнями з особливими освітніми потребами під час занять з фізичного виховання стосується насамперед допомоги природному процесу формування вікових моторних функцій. Крім того, учителю необхідно зважати на формування тих рухових умінь і навичок, що дитина самостійно не може освоїти через патологічні зміни рухової сфери.

Повністю підтримуємо позицію В. Мигалюка у тому, що лише завдяки показу певних рухів, багаторазовому повторюванню тренувальних вправ, демонстрація яких постійно супроводжується словесним поясненням, можна домогтися вироблення у дітей з особливими освітніми потребами конкретних нескладних навичок.

Саме при багаторазовому повторенні вправ можна досягнути удосконалювання моторного і сенсорного орієнтування, розвинуте вміння поступово переходить у строго диференційований імпульс, так само як і неформальна, генералізована рухова реакція. Тобто «плануючи заняття з фізичної культури, спортивні ігри, розваги, свята та інші форми роботи, необхідно брати до уваги дотримання оптимального навантаження на дитину» (Мигалюк, 2014).

При систематичних заняттях фізичного виховання учні з особливими освітніми потребами мають змогу відповідно до їхніх потенційних можливостей досить ефективно оволодіти практичними навичками, а також одержують оптимальну функціональну підготовку. Поряд з поступовим ускладненням завдань від заняття до заняття збільшується і фізичне навантаження. Тому педагог повинен уміти регулювати величину фізичних навантажень, їх інтенсивність, темп виконання, тривалість відпочинку між вправами, а також уміти змінювати види діяльності на занятті відповідно до індивідуальних потреб учнів. Вважаємо, цікавим досвід шкіл Великої Британії, де навчання інвалідів здійснюється, наскільки це можливо, у звичайних школах. Це, як стверджує у своєму науковому дослідженні І. Турчик, дозволяє у процесі навчання реалізовувати такі завдання: інтеграцію дітей-інвалідів та їх однолітків у навчальний процес; допомога дітям-інвалідам у набутті впевненості, адекватній оцінці своїх – умінь та меж можливостей; виховання терпимості і поваги суспільства до інвалідів (Турчик, & Шиян, 2004).

Формуючи навчальну програму з фізичної культури, фахівці Великої Британії розробляють відповідні навчальні вимоги для учнів з різними відхиленнями та потребами; критерії оцінки навчальних досягнень груп учнів з особливими потребами та кожного зокрема. При цьому особливу увагу приділяють подоланню потенційних бар'єрів у їх навчанні. У школах Англії учні з особливими потребами, що потребують допомоги, на уроках фізичної культури одержують спеціальний інвентар, засоби зв'язку та літературу; розуміння учнів у процесі фізичного виховання розвивають шляхом мобілізації всіх наявних відчуттів і попередньо набутого досвіду; процес фізичного виховання передбачає максимальну активізацію учнів у навчанні та фізичній діяльності; у процесі занять фізичними вправами учнів навчають контролювати свою поведінку, ефективно й безпечно брати участь у навчанні, та готують їх до праці (Соломин, 2010; Coates, 2012; Smith, 2004).

Інклюзія полягає в адаптації системи до потреб дитини. Навчальний процес тут здійснюється за індивідуальними програмами, посилює для дітей, передбачає надання кваліфікованої (спеціалізованої корегувальної) допомоги, медичної та психологічної підтримки, супровід асистента (тьютора, батьків), використання специфічних корекційних засобів, яких не застосовують у звичайній освіті. Інклюзивна модель передбачає, що школа готова приймати різних учнів, урахувувати індивідуальні відмінності у своїх педагогічних підходах, у плануванні та організації усіх заходів навчально-виховного процесу (Прочухаєва, & Лисютенко, 2013).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. На сьогоднішній день не має єдиного трактування терміну «інклюзивне фізичне виховання». Дану термінологію частіше сприймають, як певну інклюзивного виховання дітей-інвалідів.

Аналіз літературних джерел з теми дослідження свідчить про недостатнє вивчення всіх проблем як з адаптацією так і інтеграцією дітей з особливими потребами. Серед них недосконалість матеріально-технічного забезпечення, відсутність адаптованих програм інклюзивного фізичного виховання, невідповідність педагогічних кадрів, недосконалість системи соціальної підтримки, архітектурна недоступність освітніх закладів, «особливе» ставлення оточення до дітей з порушеннями у психофізичному розвитку. Описано практичні рекомендації вчителю фізичної культури, який здійснює інклюзивне фізичне виховання: проводити комплексні уроки інклюзивного фізичного виховання; заняття проводити в різних побудовах (у колі, у вільному розподілі по залу, у колоні, в розімкненій шерензі, на місці і в русі); загальнорозвивальні, корекційні та прикладні вправи доцільно проводити у формі імітаційних вправ та ігрових завдань, об'єднаних в комплекси; учителю необхідно працювати в тісному контакті з лікарями; пам'ятати про найбільш типові протипоказання; здійснювати індивідуальний підхід до дозування фізичних навантажень на уроці; оцінку успішності на уроках інклюзивного фізичного виховання вчителю здійснювати обережно, підходити до оцінки кожного учня індивідуально.

Спеціаліст з фізичного виховання працює в складних психологічних напруженнях, оскільки в певній мірі ускладнюється виконання вимог забезпечення безпеки занять фізичними вправами для дітей з особливими потребами в освітньому процесі.

Відповідно, вчитель-педагог повинен бути готовий до виконання професійної діяльності в умовах інноваційного освітнього процесу.

В подальшому наукові дослідження будуть спрямовані на розробку програм для вчителів фізичного виховання, які працюють в інклюзивних класах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Аксенов А. В. Повышение эффективности процесса физического воспитания детей младшего школьного возраста в условиях инклюзивного образования : дис. ... канд. пед. наук. Санкт Петербург, 2011. 203 с.
- Аксёнова О. П., Півненко Ю. В. Методика розробки спільних навчальних завдань для учнів інклюзивних класів. 2018. URL <http://konferenciazoiippo2018.blogspot.com/p/v.html>.
- Бальсевич В. Концепция альтернативных форм организации физического воспитания детей и молодежи. *Физическая культура: воспитание, образование, тренировка*. 1996. № 1. С. 23–25.

Воронин Д. М. Основополагающие элементы инклюзивного образования. *Проблемы современного педагогического образования* Серия: Педагогика и психология / ред.: А. В. Глузман и др. Ялта : РИО ГПА, 2017. Вып. 56, ч. 6. С. 57–66.

Воронин Д. М., Воронина Е. Г. Методика использования циклических физических упражнений в оздоровительной физической культуре. *Инновационные технологии в физическом воспитании, спорте и физической реабилитации : материалы III междунар. научно-практ. конф.* / ред. Д. С. Воронин. Орехово-Зуево, 2017. С. 70–81.

Гордеева А. В. Реабилитационная педагогика: от теории к практике. Москва, 2001. 321 с.

Горопаха Н. М. Фізичне виховання дошкільників та молодших школярів у контексті інклюзивної освіти: проблеми наступності та перспективності. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти / ред. С. С. Пальчевський. Рівне : РДГУ, 2014. Вип. 10. С. 11–15.

Гуськов С., Зотов А. Физическое воспитание в школах зарубежных стран. Москва, 2001. 252 с.

Димпилова Л. Психологічна реабілітація дітей, котрі страждають ДЦП. Соціальне забезпечення. 2004. № 1. С. 39–41.

Зайцев Д. В. Интегрированное образование детей с ограниченными возможностями. *Социологические исследования*. 2004. № 7. С. 127–132.

Иовчук Н. М. Проблемы интегративного дошкольного воспитания. «Психологическая наука и образование». 2012. № 1. С. 1–7.

Кізенко О. М. Фізичне виховання учнів з особливими потребами. Соціальний педагог. 2017. № 3 (123). С. 57–59.

Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта як трансформаційна стратегія сучасної освітньої політики. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2010. Вип. 7. С. 11–19.

Лебедева С. А., Конфедератова Е. Психолого-педагогическое сопровождение ребенка. Инклюзивное образование. Теория. Опыт. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2013. 150 с.

Лефрансуа Ги. Психология для учителя. Москва : Прайм-еврознак, 2003. 407 с.

Мамаєва О. В., Мамаєв Д. Ю. Фізична культура і спорт як чинник соціалізації особистості. Проблеми фізичного виховання і спорту, 2010. № 7. С. 58

Мигалюк В. Подолання вад засобами фізичного виховання. Дефектолог. 2014. № 11 (95) листопад. С. 20–24.

Огорелкова Л. Загальні та індивідуальні особливості керування процесом фізичного виховання дітей-інвалідів по зору. Молода спортивна наука України. 2004. Вип. 7, т. 1. С. 370–372.

Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання / упоряд.: Л. О. Савчук, І. В. Юхимець Рівне : РОІППО, 2013. 53 с.

Пасічник В. Напрями удосконалення змісту фізичного виховання дітей дошкільного віку за допомогою ігрових засобів. *Спортивна наука України*. 2016. № 4 (74). С. 17–25.

Приступа С. Н., Петришин Ю. В., Боднар І. Р. Інклюзивне фізичне виховання школярів 1-3 груп здоров'я. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2013. № 1. С. 62–67.

Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання : Закон України від 05.06. 2014 р. № 1324-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-18#Text>

Про внесення змін до закону України "Про освіту" щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 23.05. 2017 р. № 2053-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2053-19#Text>

Прочухаєва М. М., Лисютенко О. Н. Все мы похожи: первые шаги к толерантности. 2009. URL: <https://studfile.net/preview/9793526/page:8/>

Соломин В. Применение специалистами по физической культуре гуманитарных технологий в условиях инклюзивного образования. *Адаптивная физическая культура*. 2010. С. 15–17. URL: <http://sportfiction.ru/articles/primeneniye-spetsialistami-po-fizicheskoy-kulture-gumanitarnykh-tekhnologiy-v-usloviyakh-inklyuzivnogo-obrazovaniya/>

Турчик І. Особливості фізичного виховання школярів Великої Британії. Молода спортивна наука України. 2003. Вип. 7. Т. 2. С. 172–175.

Турчик І., Шиян О. Інтеграція учнів з особливими потребами у навчальний процес із фізкультурної освіти (ФКО) в Англії. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2004. № 4. С. 143–145.

Coates J. K. Teaching inclusively: are secondary physical education student teachers sufficiently prepared to teach in inclusive environments? *Physical Education and Sport Pedagogy*. 2012. Vol. 17, no. 4. P. 349–365.

Smith A. The inclusion of pupils with special educational needs in secondary school physical education. *Physical Education and Sport Pedagogy*. 2004. Vol. 9, № 1. P. 37–54.

REFERENCES

Aksenov, A. V. (2011). *Povyshenie effektivnosti protsessy fizicheskogo vospitaniia detei mladshego shkolnogo vozrasta v usloviyakh inkluzivnogo obrazovaniia [Increasing the efficiency of the process of physical education of children of primary school age in the context of inclusive education]*. (PhD. diss.). Sankt Peterburg [in Russian].

Aksonova, O. P., & Pivnenko, Yu. V. (2018). *Metodyka rozrobky spilnykh navchalnykh zavdan dlia uchniv inkluzyvykh klasiv [Methods of developing common learning tasks for inclusive students]*. Retrieved from <http://konferenciazoiippo2018.blogspot.com/p/v.html>. [in Ukrainian].

Balsevich, V. (1996). *Kontseptciia alternativnykh form organizatsii fizicheskogo vospitaniia detei i molodezhi [The concept of alternative forms of organization of physical education of children and youth]*. *Physical education: education, training*, 1, 23-25 [in Russian].

Coates, J. K. (2012). Teaching inclusively: are secondary physical education student teachers sufficiently prepared to teach in inclusive environments? *Physical Education and Sport Pedagogy*, 17(4), 349-365.

Dympylova, L. (2004). *Psykhologichna rehabilitatsiia ditei, kotri strazhdaiut DTsP [Psychological rehabilitation of children with cerebral palsy]*. *Sotsialne zabezpechennia [Social welfare]*, 1, 39-41 [in Russian].

Gordeeva, A. V. (2001). *Reabilitatsionnaia pedagogika: ot teorii k praktike [Rehabilitation pedagogy: from theory to practice]*. Moskva [in Russian].

Guskov, S., & Zotov, A. (2001). *Fizicheskoe vospitanie v shkolakh zarubezhnykh stran [Physical education in schools of foreign*

countries]. Moskva [in Russian].

Horopakha, N. M. (2014). Fizychnye vykhovannia doshkilnykiv ta molodshykh shkoliariv u konteksti inkluzyvnoi osvity: problemy nastupnosti ta perspektyvnosti [Physical education of preschoolers and primary school children in the context of inclusive education]. In S. S. Palchevskiy (Ed.), *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity [Update the content, forms and methods of teaching and education in educational institutions]* (Vol. 10, pp. 11-15). Rivne: RDHU [in Ukrainian].

Iovchuk, N. M. (2012). Problemy integrativnogo doshkolnogo vospitaniia [Problems of integrative preschool education]. *Psychological Science and Education*, 1, 1-7 [in Russian].

Kizenko, O. M. (2017). Fizychnye vykhovannia uchniv z osoblyvymy potrebamy [Physical education of students with special needs]. *Sotsialnyi pedahoh [Social pedagogy]*, 3(123), 57-59 [in Ukrainian].

Kolupaieva, A. A. (2010). Inkluzyvna osvita yak transformatsiina stratehiia suchasnoi osvithoi polityky [Inclusive education as a transformational strategy of modern educational policy]. *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy [Current problems of education and upbringing of people with special needs]*, 7, 11-19 [in Ukrainian].

Lebedeva, S. A., & Konfederatova, E. (2013). *Psikhologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie rebenka. Inkluzivnoe obrazovanie. Teoriia. Opyt [Psychological and pedagogical support of the child. Inclusive education. Theory. An experience]*. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing [in Russian].

Lefransua, Gi. (2003). *Psikhologiya dlia uchitelia [Psychology for the teacher]*. Moskva: Praim- evroznak [in Russian].

Mamaieva, O. V., & Mamaiev, D. Yu. (2010). Fizychna kultura i sport yak chynnyk sotsializatsii osobystosti [Physical culture and sports as a factor in the socialization of the individual]. *Medical-Biological Problems of Physical Training and Sports*, 7, 58 [in Ukrainian].

Myhaliuk, V. (2014, November). Podolannia vad zasobamy fizychnoho vykhovannia [Overcoming defects by means of physical education]. *Defektoloh [Defectologist]*, pp. 20-24 [in Ukrainian].

Ohorelkova, L. (2004). Zahalni ta individualni osoblyvosti keruvannia protsesom fizychnoho vykhovannia ditei-invalidiv po zoru [General and individual features of the management of the process of physical education of visually impaired children]. *Young sports science of Ukraine*, 7(1), 370-372 [in Ukrainian].

Pasichnyk, V. (2016). Napriamy udoskonalennia zmistu fizychnoho vykhovannia ditei doshkilnogo viku za dopomohoiu ihrovykh zasobiv [Directions for improving the content of physical education of preschool children with the help of play tools]. *Sportyvna nauka Ukrainy [Sports science of Ukraine]*, 4(74), 17-25 [in Ukrainian].

Pro vnesennia zmin do deiatykh zakoniv Ukrainy pro osvitu shchodo orhanizatsii inkluzyvnoho navchannia [On amendments to some laws of Ukraine on education regarding the organization of inclusive education]. № 1324-VII. (2014). Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-18#Text> [in Ukrainian].

Pro vnesennia zmin do zakonu Ukrainy "Pro osvitu" shchodo osoblyvostei dostupu osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy do osvitnikh posluh [On Amendments to the Law of Ukraine "On Education" Regarding the Peculiarities of Access of Persons with Special Educational Needs to Educational Services]. № 2053-VIII. (2017). Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2053-19#Text> [in Ukrainian].

Prochukhaeva, M. M., & Lisiutenko, O. N. (2009). *Vse my pokhozhi: pervye shagi k tolerantnosti [We are all alike: the first steps towards tolerance]*. Retrived from <https://studfile.net/preview/9793526/page:8/> [in Russian].

Prystupa, Ye. N., Petryshyn, Yu. V., & Bodnar I. R. (2013). Inkluzyvne fizychnye vykhovannia shkoliariv 1-3 hrup zdorov'ia [Inclusive physical education for students of 1-3 health groups]. *Pedagogics Psychology Medical-Biological Problems of Physical Training and Sports*, 1, 62-67 [in Ukrainian].

Savchuk, L. O., & Yukhymets, I. V. (Comps.). (2013). *Osoblyvosti roboty z ditmy z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh inkluzyvnoho navchannia [Features of working with children with special educational needs in the context of inclusive education]*. Rivne: ROIPPO [in Ukrainian].

Smith, A. (2004). The inclusion of pupils with special educational needs in secondary school physical education. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 9(1), 37-54.

Solomin, V. (2010). Primenenie spetsialistami po fizicheskoi kulture gumanitarnykh tekhnologii v usloviiakh inkluzivnogo obrazovaniia [Application of Humanitarian Technologies by Specialists in Physical Education in Conditions of Inclusive Education]. *Adaptivnaia fizicheskaia kultura [Adaptive physical culture]*, 15-17. Retrived from <http://sportfiction.ru/articles/primenenie-spetsialistami-po-fizicheskoy-kulture-gumanitarnykh-tekhnologiy-v-usloviyakh-inkluzivnogo-obrazovaniya/> [in Russian].

Turchyk, I. (2003). Osoblyvosti fizychnoho vykhovannia shkoliariv Velykobrytanii [Features of physical education of schoolchildren]. *Young sports science of Ukraine*, 7(2), 172-175 [in Ukrainian].

Turchyk, I., & Shyian, O. (2004). Intehratsiia uchniv z osoblyvymy potrebamy u navchalnyi protses iz fizkulturnoi osvity (FKO) v Anhlui [Integration of students with special needs into the educational process of physical education (PFE) in England]. *The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Pedagogy*, 4, 143-145 [in Ukrainian].

Voronin, D. M. Osnovopolagaiushchie elementy inkluzivnogo obrazovaniia [Methods of using cyclic physical exercises in health-improving physical culture]. In A. V. Gluzman, E. A. Ablav, V. S. Zasluzheniuk, L. I. Redkina, N. V. Gorbunova, T. V. Shushara, ... & O. B. Martyniuk (Eds.), *Problemy sovremennoho pedagogicheskogo obrazovaniia Ser.: Pedagogika i psikhologiya [Problems of Modern Pedagogical Education Ser.: Pedagogy and Psychology]* (Vol. 56(6), pp. 57-66). Ialta: RIO GPA [in Russian].

Voronin, D. M., & Voronina, E. G. (2017). Metodika ispolzovaniia tciklicheskikh fizicheskikh uprazhnenii v ozdorovitelnoi fizicheskoi kulture [Methods of using cyclic physical exercises in health-improving physical culture]. In D. S. Voronin (Ed.), *Innovatsionnye tekhnologii v fizicheskoi vospitanii, sporte i fizicheskoi rehabilitatsii [Innovative technologies in physical education, sports and physical rehabilitation]* : *Proceeding of the III Scientific Conference* (pp. 70-81). Orekhovo-Zuevo [in Russian].

Zaitcev, D. V. (2004). Integrirovannoe obrazovanie detei s ogranichennymi vozmozhnostiami [Integrated education for children with disabilities]. *Sociological Studies*, 7, 127-132 [in Ukrainian].

ANNA HOOK
IVANNA BODNAR

MAIN PROBLEMS OF INCLUSIVE PHYSICAL EDUCATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS

The article describes the organizational and pedagogical problems of inclusive physical education of children with educational needs. The issue of educational inclusion in the field of physical culture of children with educational needs has a number of problems. Among them are imperfect logistics, lack of adapted programs of inclusive physical education, untrained teachers, imperfect social support system, architectural inaccessibility of educational institutions, «special» attitude of the environment to children with mental and physical disabilities. The practical recommendations of the teacher of physical culture who carries out inclusive physical education are described: to carry out complex lessons of inclusive physical education; classes to be held in different constructions (in a circle, in free distribution in the hall, in a column, in an open row, on the spot and in motion); general developmental, corrective and applied exercises should be conducted in the form of simulation exercises and game tasks, combined into complexes; the teacher needs to work in close contact with doctors; remember the most common contraindications; take an individual approach to the dosage of physical activity in class; to evaluate the success of the lessons of inclusive physical education of the teacher to carry out carefully, to approach the assessment of each student individually.

Key words: *inclusive physical education; children; special needs; secondary school; problems.*